

Європейська економічна інтеграція

Ірина ЦИНАЛЕВСЬКА,
Стаматіс КОНЦАС

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ:
ДОСВІД ЄС ТА ПРІОРИТЕТИ ДЛЯ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Резюме

У статті проаналізовано методологічні підходи та методичні інструменти щодо впливу політики територіальної згуртованості, спрямованої на зменшення міжрегіональних диспропорцій у регіонах країн ЄС. Контент-аналіз методичних підходів до оцінювання територіальної згуртованості в рамках різних програм і проєктів Європейської мережі спостереження за територіальним розвитком та згуртованістю (англ. – European Observation Network for Territorial Development and Cohesion), що від початку свого створення називалася The European Spatial Planning Observation Network, ESPON, – дав змогу дослідити еволюцію підходів до оцінювання територіальних диспропорцій між регіонами країн ЄС. На основі компаративного аналізу методологічних основ оцінювання територіальної згуртованості в ЄС розкрито основні перешкоди щодо застосування методик ЄС для оцінювання політики територіального розвитку в Україні, а також визначено основні напрями вдосконалення системи статистичного спостереження територіального розвитку.

© Ірина Циналевська, Стаматіс Концас, 2025.

Циналевська Ірина, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу розвитку регіональних економічних систем Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України», Одеса, Україна. ORCID: 0000-0002-9276-4264 Email: tsynalievskai@gmail.com

Концас Стаматіс, доцент, кафедра бізнес-адміністрування, Університет Західної Македонії, Гревена, Греція. ORCID: 0000-0001-7264-5957 Email: skontsas@uowm.gr

Ключові слова:

державна регіональна політика, європейська інтеграція, ЄС, методики, методологія, оцінка, політика згуртованості, регіональний розвиток, територіальна згуртованість, Україна.

Класифікація за JEL: J18, D63, D69, I30.

1 рисунок, 2 таблиці, 42 джерела літератури.

Постановка проблеми

Отримання Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС приносить додаткові можливості щодо фінансування програм та проєктів відбудови та розвитку для різних суб'єктів управління та господарювання на макро-, мезо- та мікро- рівнях. Це обумовлює запит не лише на перехід вітчизняних суб'єктів господарювання на виробництво товарів та послуг, згідно з технічними регламентами Європейського Союзу, а й на поступову імплементацію стандартів ЄС в Україні щодо розроблення відповідної політики у таких сферах, як економіка, фінанси, державне управління, транспорт, сільське господарство, освіта, наука та інші сфери.

Основні правила розроблення державних політик щодо відповідних сфер для країн-учасниць ЄС визначаються зводом (збіркою) законів ЄС (офіційна назва – Aquis) (European Union, n.d.). Часові рамки для переходу на відповідні стандарти ЄС в умовах тривалого воєнного стану значно скоротилися. Фінансова залежність України від міжнародної технічної та фінансової допомоги з ЄС також стимулює цей перехід. Тому імплементація стандартів державної політики відповідно до змісту Aquis є критично важливою для України в умовах бюджетних дефіцитів.

Огляд літератури

Проблематика дослідження питань, пов'язаних з територіальною згуртованістю, є новим та надзвичайно перспективним предметом дискурсу для політичної, соціальної та економічної науки в Україні.

Коло питань, що потрапили у фокус вітчизняних наукових шкіл, переважно стосується концептуальних засад формування територіальної згуртованості та системи імперативів зростання згуртованості суспільства України (Прокопчук та ін., 2021; Лайко & Циналевська 2022), застосування положень нової регіональної політики ЄС для України (Zhalilo та ін., 2017; Захарченко, 2020; Федулова & Ємельяненко, 2020; Давимука та ін., 2019) та ретроспективному аналізу інституційного контексту політики згуртованості ЄС (Ліщинський, 2019). Високо оцінюючи науковий доробок вітчизняних науковців, необхідно зазначити, що з огляду на більш ніж 25 річний досвід реалізації політики згуртованості в ЄС є об'єктивна необхідність вивчення саме аналітичних напрацювань європейських науковців, що, за більш ніж 25-річну історію аналізу політики територіальної згуртованості ЄС, сформували значну концептуальну та аналітичну базу для категорії «територіальна згуртованість», зокрема: дослідження Camagni (2017; 2020), Bartosiewicz (2012), Jouen (2008), Kalinaki та ін. (2014), Schout & Jordan (2007), Zaucha, та ін. (2014), Ali та ін. (2015). Крім того, в методичному та методологічному плані, особливої уваги заслуговують розробки Camagni (2020), Fischer та ін. (2014), González та ін. (2015), Medeiros (2014a; 2014b; 2017) тощо.

Вагому інформаційну та аналітичну основу для формування методичного та методологічного забезпечення оцінювання результатів політики згуртованості ЄС становлять звіти Європейської комісії за результатами 7-річних програм щодо забезпечення реалізації політики згуртованості (European Commission, 2010; 2014; 2017; 2022), а також методичні матеріали та програмні звіти ESPON з цього питання (ESPON & University of Geneva, 2012; ESPON & National University of Ireland, Maynooth, 2013; ESPON, 2012; 2013a; 2013b; 2021; ESPON, n.d.), особливо у ретроспективі останніх 15 років. Накопичений досвід за тривалий період реалізації політики згуртованості ЄС надає можливість формування якісних висновків щодо ефективності тих чи інших інструментів та заходів, що застосовувалися в конкретних часових та просторових контекстних умовах в різних регіонах ЄС.

Метою статті є аналіз методологічних підходів до оцінювання міжтериторіальних диспропорцій у рамках оцінювання ефективності політики територіальної згуртованості в країнах ЄС для обґрунтування напрямків удосконалення системи статистичного моніторингу територіального розвитку в Україні з огляду на сучасні аналітичні виклики, зумовлені воєнними викликами та перспективами європейської інтеграції.

Методологія

Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах та основних положеннях економічної теорії. У роботі застосовано методи наукового аналізу, зокрема: контент-аналіз науково-дослідницьких джерел щодо оцінювання територіальної згуртованості в ЄС; синтез методичних інструментів та результатів дослідження; тематичний аналіз компонентів територіальної згуртованості, що формують міжрегіональні диспропорції, та компаративний аналіз передумов застосування методик аналізу територіальної згуртованості ЄС для потреб України. Такий підхід дав змогу оцінити можливості застосування методик оцінювання територіальної згуртованості ЄС для України та сформулювати напрямки подальшого удосконалення інформаційно-забезпечення оцінювання міжрегіональних диспропорцій для України в контексті європейської інтеграції. У перспективі це сприятиме створенню інформаційної основи для міжрегіональних зіставлень регіонів України та ЄС.

Результати дослідження

Науково-організаційний супровід розробки політики територіальної згуртованості ЄС здійснює Європейська мережа спостереження за територіальним розвитком та згуртованістю (The European Observation Network for Territorial Development and Cohesion, ESPON). Аналіз досвіду розроблення методичного забезпечення у процесі оцінювання територіальної згуртованості свідчить про те, що в різних проєктах ESPON під час формування різних завдань щодо оцінювання та моніторингу цілей соціальної, економічної та територіальної згуртованості застосовувалися різні набори індикаторів та показників. Для врахування просторових впливів (ефектів) проєктів та політик ЄС у 2003 р. ESPON запустив проєкт, частиною якого була розробка методу «Оцінка територіального впливу» (Territorial Impact Assessments, TIA). Паралельно до TIA фахівці ESPON запровадили низку проєктів щодо розроблення європейських індикаторів територіальної згуртованості (European Territorial Cohesion Indicators – ETCIs). Варто зазначити, що Проєкти ESPON відрізняються за розміром, масштабом і тривалістю, визначаючи еволюційність підходів до оцінювання територіальної згуртованості в ЄС.

Інструмент TIA ESPON розроблений для оцінювання територіального впливу політики та інституцій, щоб мінімізувати непередбачені негативні результати політики та максимізувати використання територіального потенціалу. «Територіальний вплив» у цьому контексті завжди пов'язаний з конкретною географічною територією та її властивостями, що визначає сприйнятливості.

вість до політичних дій (European Committee of the Regions та ін., 2020). Оцінювання територіального впливу (TIA) – це «метод прогнозування територіальних наслідків політики та надання корисної інформації для формування територіальної та галузевої політики» (ESPON, n.d.). Інструменти TIA були розроблені на рівні ЄС та на національному рівні для окремих країн ЄС (Medeiros, 2016; Camagni, 2017). На рівні ЄС здебільшого застосовуються ESPON Quick Check, LUISA та RHOMOLO для оцінювання потенційного територіального впливу політики та директив. Кожен інструмент має специфічні характеристики і, відповідно, різні сфери застосування.

Інструмент ESPON Quick Check застосовується для відображення територіального впливу із використанням підходів участі експертів і розрахунків на основі кількісних даних. Результати аналізу територіального впливу вказують на потенційний вплив на країни ЄС і деякі країни за межами ЄС за відносно короткий проміжок часу. Аналіз становить широкий огляд кількох тематичних полів для першого перегляду.

RHOMOLO – це просторова обчислювана модель загальної рівноваги, що оцінює переважно економічні наслідки на рівні NUTS 2 (регіони країн ЄС), виражені у змінах відносно головного сценарію, які можуть бути виражені або у відсотках, або в абсолютних значеннях (наприклад, мільйони євро або тисячі зайнятих). Модель забезпечує результати на рівні NUTS 2 та застосовується на рівні мікро- та макроекономічних показників.

LUISA – це платформа моделювання для оцінювання регіональних і місцевих впливів європейської політики та тенденцій. Інструмент надає можливість розробки базового сценарію до 2050 р. на основі оцінювання функцій землі на рівні ділянки 100 м x 100 м (European Commission, n.d.). Використання вихідних даних малої масштабності надає можливість застосовувати результати сценарного моделювання для широкого спектра територій, зокрема функціональні зони та транскордонні регіони. Складний та витончений підхід до моделювання, який застосовують дослідники, може забезпечити виконання просторового аналізу, на основі якого політичні рішення можуть бути більш інформаційно обґрунтовані. Водночас екстраполяція результатів аналізу для невеликого регіону в рамках застосування інструменту LUISA може призвести до оманливих інтерпретацій з огляду на те, що локальні характеристики території, зокрема деталі ландшафту, плани зонування, особовості географічного розташування, визначають специфіку території.

Програми ESPON зробили значний внесок у розроблення методології TIA на європейському рівні. Методологія ESPON TEQUILA охоплює всі аспекти та враховує всі компоненти концепції територіальної єдності. Результати ґрунтуються на кількісних оцінках моделей прогнозування, виконаних зовнішніми експертами, та експертних судженнях, зібраних за допомогою інтерв'ю. Комплексні результати методології TEQUILA обмежують корисність методів для політиків. Методологія EATIA має на меті подолати цю проблему

через прийняття підходу «знизу вгору», використовуючи переважно якісні дані партиципативних підходів (підходи участі).

Інструмент TIA-CBC, розроблений програмою ESPON, – це методологія, що розроблена для програм транскордонних регіонів. Вона зосереджена на кабінетному дослідженні та підходах участі, що дає змогу експертам перевіряти та адаптувати результати кабінетного дослідження. Якщо порівняти з TEQUILA, то як EATIA, так і TIA-CBC значно спрощують оцінювання та дають змогу політикам на національному, регіональному та місцевому рівнях брати безпосередню участь, а також вони є менш повними та ґрунтовними.

Окрім програми ESPON, методологічні основи оцінювання територіального впливу було предметно розвинено в рамках досліджень Едуардо Медейроса. Методологія оцінювання територіального впливу TARGET_TIA (Medeiros, 2014b), яку розробив Е. Медейрос, є найбільш обґрунтованою на європейському рівні, проте, незважаючи на комплексність отриманих результатів, облікові процеси TARGET_TIA мають певні недоліки – відрізняються тривалістю та громіздкістю.

Застереження у процесі аналізу через інструменти TIA. Використання TIA є обмеженим через наявність трьох типів перешкод, таких як:

- 1) технічні обмеження, що здебільшого пов'язані з доступністю та наявністю даних;
- 2) обмеження застосування через уявлення про використання та застосовність TIA, такими як обмежені знання про цінність застосування TIA або страх очевидних результатів;
- 3) обмеження в політичному процесі, що переважно пов'язані з добровільним характером виконання TIA для політичних процесів ЄС.

У практиці ESPON були дослідження, спрямовані на формування комплексного Індексу європейської територіальної згуртованості (***European Territorial Cohesion Index, ETCI***) як альтернативного варіанта до інструменту TIA. Метою розроблення інструменту ETCI було створення технічного інструменту для оцінювання сценаріїв. Початкова ідея полягала в розробленні синтетичного індексу, який мав би враховувати три фундаментальні цілі Європейської перспективи просторового розвитку (European Spatial Development Perspective, ESDP): економічну конкурентоспроможність, соціальну згуртованість та сталий розвиток, використовуючи Human Development Index (HDI) як еталонну модель. Вибір саме синтетичного індексу обумовлений необхідністю оцінювання тенденцій як у минулому, так і в майбутньому, тому індекс мав залишатися відносно простим для використання. Початково дослідження було зосереджено на технічних питаннях і використанні даних зі статистичного додатку Другого звіту про економічну та соціальну згуртованість (European Commission, Directorate-General for Regional and Urban Policy, 2001). З методологічного погляду у процесі побудови синтетичних індексів

ETCI виявлено недоліки. Основними недоліками, що були виявлені під час розроблення єдиного синтетичного індексу територіальної згуртованості, визначено такі: 1) суб'єктивність та недостатня наукова обґрунтованість вибору вагових коефіцієнтів, які використовуються для обчислення індексу; 2) різно-рідність агрегованих показників, зокрема економічних, соціальних та просторових, які мають різну природу та рівень впливу; 3) доступність достовірних даних, що впливає на точність розрахунку індексу, яка виявляється через неповні або застарілі статистичні дані. Це обумовлено різними методологіями статистичних спостережень та підходами до оброблення та оновлення даних у статистичних службах різних країн ЄС. Відповідно, через загрозу маніпуляції результатами обчислення індексів та заради необхідності збереження балансу між якістю наукових результатів досліджень та політичним впливом було зроблено висновок про недоцільність використання агрегованого синтетичного індексу, розрахованого за роками. Таким чином, вирішено відкласти дослідження статистичних і картографічних інструментів і відмовитися від суто дедуктивної стратегії, яка полягала в базуванні побудови єдиного комплексного індексу, розробленого на основі теоретичних концепцій. Фокус дослідження змістився в бік розгляду методологічних інструментів та емпіричних застосувань окремих показників. Також ухвалено більш індуктивну стратегію, яка зосереджується на доступності та якості даних, які можна використовувати для розроблення індексу з урахуванням різних аспектів цілей ESDP, і намагається визначити концепцію територіальної згуртованості на основі Третього звіту про згуртованість та інших політичних документів. Крім того, в результаті виконання проєкту ESPON 3.2 було зроблено висновок, що неможливо побудувати відповідний індекс територіальної згуртованості в рамках баз даних ESPON та Євростат через нерівномірність тематичного представлення показників. Так, у звіті зазначається, що добре задокументовані лише економічні аспекти; дуже мало інформації доступно на регіональному рівні для оцінювання екологічної стійкості та низький рівень соціального аспекту згуртованості, адже зі 103 показників у списку, розроблено-му в рамках ESPON, лише 4 можна вважати соціальними.

У процесі формуванні інструменту ETCI також одним із завдань було розроблення інструментарію просторового аналізу неоднорідності, що охоплює порівняння глобального рівня неоднорідності з локальним рівнем неоднорідності, щоб запропонувати міру просторової автокореляції. Водночас на основі результатів аналізу визначено, що за поточної статистичної ситуації в ЄС неможливо побудувати будь-який релевантний індекс територіальної згуртованості на регіональному рівні, який міг би поєднати три виміри ESDP. Тому дослідження ETCI було припинено. Тому було запропоновано чотири варіанти вирішення зазначеної проблеми щодо браку достовірних та повних даних, а саме: 1) звернення до Євростату щодо розроблення нового збору даних у майбутньому; 2) пропозиція щодо використання довгострокових рядів, доступних на національному рівні для регіональних оцінок; 3) спроба оцінити цільові явища за допомогою проксі-змінних, доступних на рівні NUTS

2; 4) формування перспектив подальших тематичних досліджень для підтвердження оцінок і глибокого аналізу.

Набір індикаторів згуртованості в рамках проєкту **INTERCO** (Indicators of territorial cohesion) (ESPON, 2013b) сформовано з урахуванням територіальних цілей (territorial objectives), що були зазначені в рамках стратегічного документа з просторового розвитку – Територіальний порядок денний-2020 (TA-2020) та охоплюють три виміри стратегії «Європа 2020». Це окремий проєкт, який узагальнював попередні напрацювання ESPON у рамках необхідності побудови інтегрального показника поліцентричного територіального розвитку. У сукупності територіальні цілі мають формувати майбутню згуртованість між різноманітними територіями, які будують сильну, розумну та стійку Європу. Індикатори, визначені для кожної з цих цілей, не тільки відображають відповідний тематичний напрямок, а є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. На думку розробників системи індикаторів, наведених у проєкті INTERCO (ESPON, 2013b), наявна система показників дає змогу представити розходження (або зближення) показників розвитку територій з основними пріоритетами територіальної політики ЄС, виокремлюючи регіони, які чітко відрізняються від середнього, що допомагає визначити пріоритети політики. Це сприяє класифікації регіонів за результатами змін напрямків політичних дій, побудові нових типологій. Водночас набір індикаторів доволі гнучкий, що визначає його адаптивність до майбутніх змін політики та доступність даних.

Процес визначення показників у різних проєктах з оцінювання територіальної згуртованості експертами ESPON є гнучким та адаптивним до конкретних цілей кожного з проєктів. Відбір та компіляція показників відбувається або через застосування комплексних показників, або за галузевим принципом (для енергетики, транспорту, АПК). Крім того, аналіз низки проєктів ESPON (зокрема INTERCO, Espo project 4.1.3 – «Техніко-економічне обґрунтування моніторингу територіального розвитку на основі головних показників ESPON» тощо) свідчить про те, що групування за тематичними напрямками відбувається також відповідно до концепції окремих політик ЄС, зокрема Лісабонської та Готтенбурської стратегії (ESPON, 2006) та Європейської перспективи просторового розвитку – European Spatial Development Perspective (ESDP) (ESPON 2006). Так, індикатори для моніторингу Лісабонської стратегії були представлені у статистичному додатку до звіту Комісії на весняній Європейській раді за 2004 р. (Commission of the European Communities, 2004) для оцінювання прогресу на шляху до мети Лісабонської стратегії щодо підвищення конкурентоспроможності Європи до 2010 р. Значення індикаторів нормалізуються через розрахунок індексів, відповідно до яких індекс ЄС-15 становить 100. Індикатори згруповано за 8 основними темами, зокрема: 1) доступ до фінансування; 2) нормативно-правове та адміністративне середовище; 3) відкритий і добре функціонуючий ринок; 4) підприємництво; 5) людські ресурси; 6) інновації та поширення знань; 7) інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); 8) сталий розвиток.

Застереження при аналізі через інструменти ЕСТІ. Існують певні застереження при відборі показників територіальної згуртованості в рамках проєктів ESPON. Аналіз розвитку простору ESPON у напрямі територіальної згуртованості – це питання не лише вибору відповідних індикаторів, а й прикладної аналітичної основи. Аналітична структура має враховувати як територіальний, так і часовий вимір згуртованості. Територіальний вимір розглядає відмінності між регіонами в певний час, а часовий вимір – розвиток цих диспропорцій протягом певного періоду.

Крім того, розбіжності мають зменшуватися з часом, а в ідеалі – до певного порогу або цільового значення. Щоб оцінити часову динаміку показників згуртованості, що аналізуються, потрібно знати бажаний напрямок зміни кожного окремого показника для забезпечення згуртованості. Таким чином, для одних показників є бажаною негативна динаміка – зниження продуктивності індикатора, для інших – підвищення або стабілізація з часом. У зв'язку з цим, бажаним проміжком аналізу є часовий вимір («тенденція») впродовж десяти років.

Структура аналізу для оцінювання територіальної згуртованості має відображати два виміри, зокрема: (1) територіальні відмінності в певний момент часу можна аналізувати за допомогою стандартних статистичних показників, таких як мінімальні/максимальні значення, стандартні відхилення, індекс Джині або (2) більш складні підходи, як просторовий автокореляційний аналіз (наприклад, Морана І), регресійний аналіз або побудова типологій. Часовий вимір у найпростішій формі реалізується через просте виявлення змін (різниці для двох моментів часу, виражені в абсолютних або відносних величинах) і через визначення напрямку змін (тенденції). Проблема використання змін між двома моментами часу полягає в тому, що результати суттєво залежать від того, які саме два моменти вибрано – часто зміни мають інший вигляд, якщо вибрані базові роки відрізняються.

Також важливо визначити так званий бажаний напрям змін для кожного показника територіальної згуртованості. Такий напрям змін пов'язується з пороговим або цільовим значенням, яке встановлено для досягнення всієї Європи чи для окремих типів / груп регіонів. Визначення таких цільових значень показників пов'язано з політичним аспектом, з відкритістю, із синхронізацією для зіставленості статистичних показників між країнами.

Характеристики методологій, що застосовувалися для відбору та компіляції індикаторів у межах окремих проєктів ESPON, які використовувалися для відбору та компіляції показників, наведено в табл. 1.

Щодо інструментів представлення результатів та форм репрезентативності індикаторів територіальної згуртованості у межах проєктів ESPON у ретроспективі, то до 2013 р. візуалізація матеріалів дослідження була представлена переважно мапами з відображенням індикаторів, що позначають регіональні дані на статистичних рівнях NUTS2 або NUTS3.

Таблиця 1

Методології, що застосовуються в рамках різних проєктів ESPON

Проект	Характеристика методології, що застосовується
<i>INTERCO</i>	Компіляція показників для стратегування територіальної згуртованості на основі ітеративного процесу відбору та відповідно до визначеної політики.
<i>KITCASP</i>	Відбір показників за певними критеріями; інформаційною базою є наявні дані та показники; мета створення – для узгоджених тем, пов'язаних із просторовим плануванням.
ARTS	Матриця директивних ризиків (DEM) – опис інтенсивності впливу політики за допомогою попередньо визначеного набору тематичних полів.
ETMS – EU Territorial Monitoring System	Система індикаторів розроблена для моніторингу європейських територіальних трендів.
BSR-TeMo – Територіальний моніторинг для регіону Балтійського моря	Згуртованість вимірюється індикаторами розподілу, індикаторами конвергенції, цільовими індикаторами BSR на основі географічних елементів.

Джерело: компіляція авторів на основі відповідних проєктів ESPON (ESPON & University of Geneva, 2012; ESPON & National University of Ireland, Maynooth, 2013; ESPON, 2012)

Проекти в програмі ESPON 2013 охоплювали інноваційні способи вираження своїх висновків за межами типових для того періоду картографічних інструментів для ЄС та прилеглих країн (Швейцарії, Великої Британії а також деяких країн Європейської політики сусідства та деяких країн розширення ЄС). Проблема залишалася в тому, що незалежно від остаточної презентації внесок прикладних дослідницьких проєктів ґрунтується на порівнянні даних та показників. Накопичений за попередні роки досвід дав змогу фахівцям ESPON розвинути інструменти репрезентації матеріалів, вирішуючи проблему охоплення не лише сухопутних, а й морських територій. Крім того, було запропоновано створити різні проєкти ESPON з розроблення індикаторів територіальної згуртованості. Програми та проєкти ESPON 2013 також були присвячені розробленню наборів даних часових рядів, щоб зрозуміти, як міста та регіони розвивалися впродовж певного періоду та інтегрували інноваційні типи даних, які дають змогу зрозуміти не лише окремі показники, а й

більш складну динаміку територіального розвитку. Подальші проекти ESPON були пов'язані з роботою над кількісними підходами до розуміння європейського територіального розвитку. До них належать різноманітні підходи до моделювання, які успішно застосовувалися в проектах ESPON, а також кількісні підходи до побудови сценаріїв майбутнього розвитку регіонів ЄС. Одним із основних аспектів програми ESPON 2013 є прогрес, досягнутий у визначенні, розробленні та встановленні Оцінки територіального впливу. У той час як програма ESPON 2006 була першою програмою, яка визначила та протестувала низку різних підходів до оцінювання територіального впливу на європейському рівні, результати програми ESPON 2013 консолідували роботу та просунулися до узгодженого підходу, який уже виявився корисним для політиків ЄС. Цей підхід, як і більшість аналізів ESPON, ґрунтується на використанні загальноєвропейських територіальних типологій.

У підсумку Програми ESPON 2006 виявлено, що тільки кількісних досліджень недостатньо для повного розуміння динаміки, потенціалу та викликів територіального розвитку в Європейському союзі. З огляду на це у програмі ESPON 2013 більше уваги приділено доповненню кількісного аналізу якісними дослідженнями. Спектр дослідження варіюється від більш широкого та поглибленого використання тематичних досліджень до більш детального аналізу політики та ґрунтовних підходів до формування бачення в ЄС. Такі якісні підходи (а також багато кількісних підходів) залежать від використання та розуміння територіальних концепцій.

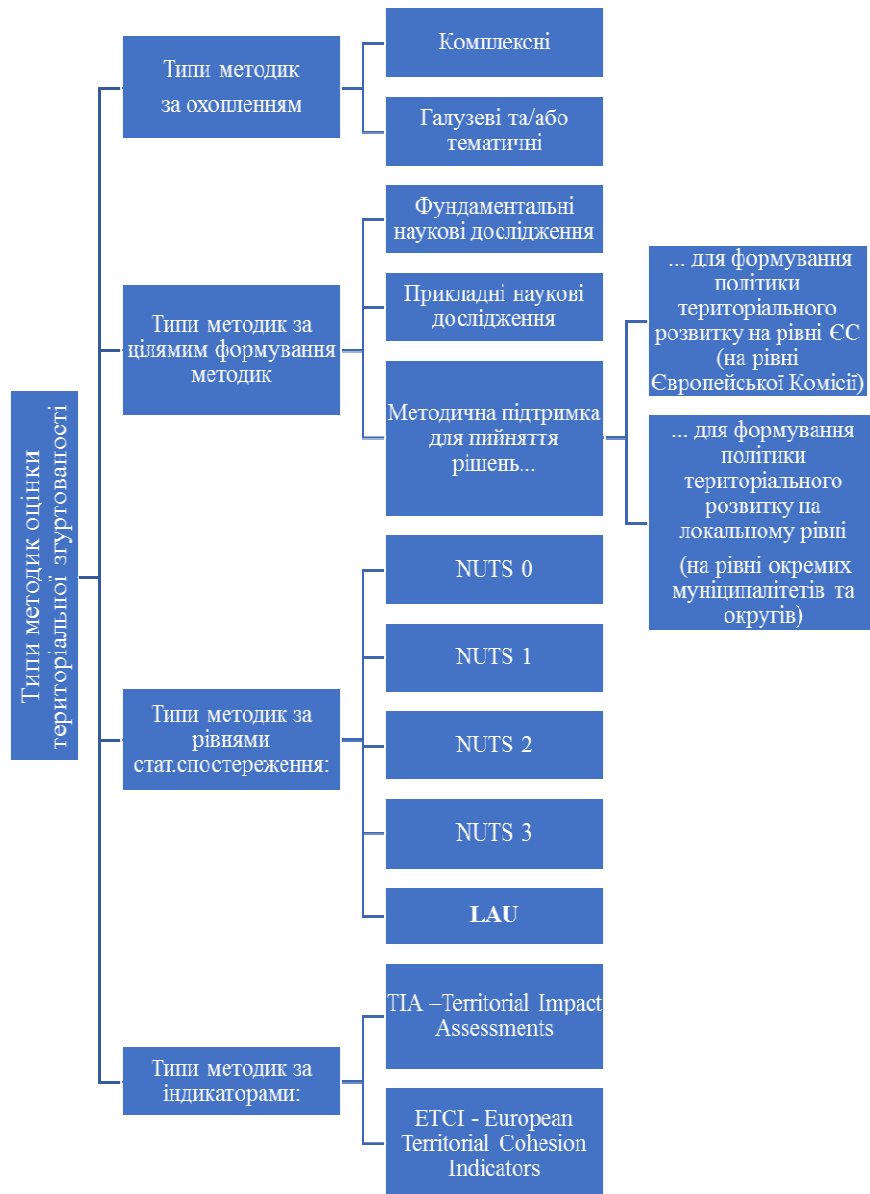
Узагальнюючи різні підходи та методи вибору інструментарію оцінювання територіальної згуртованості, що застосовувалися у проектах ESPON, слід окреслити значну варіативність та диференціацію у процесі вибору методології досліджень. Так, для вибору інструментів оцінювання застосовувалися різні підходи до формування методології, що охоплювали один з наступних або поєднання декількох підходів одночасно, а саме:

- аналіз сценаріїв та напрямків політик;
- аналіз стратегічних документів ЄС (директив Європейської Комісії, політик та національних / регіональних стратегій розвитку);
- концептуальне бачення науковців ESPON;
- визначено в результаті обговорення (на семінарах, воркшопах, міжурядових груп галузевих експертів);
- аналіз окремого дослідження в межах окремих проектів.

Узагальнення досвіду країн ЄС щодо застосування різних методологічних підходів до оцінювання територіальної соціально-економічної згуртованості, накопичений у рамках проектів ESPON з 2000 р., дає змогу сформулювати класифікацію методик, що застосовуються для оцінювання територіальної згуртованості в країнах ЄС (рис. 1).

Рисунок 1

**Класифікація методик оцінювання територіальної згуртованості
 в країнах ЄС**

Джерело: складено авторами.

Так, методики оцінювання територіальної згуртованості, що застосовуються в країнах ЄС, різняться відповідно до таких критеріїв:

1) охоплення:

- комплексні (що становлять систему різних індикаторів);
- галузеві та / або тематичні (транспорт та АПК, енергетика, інновації, зміна клімату тощо).

2) види індикаторів:

- TIA – Territorial Impact Assessments («Оцінка територіального впливу» (TIA);
- ETCI – European Territorial Cohesion Indicators (Європейські індикатори територіальної згуртованості).

3) цілі формування методики:

- фундаментальні наукові дослідження;
- прикладні наукові дослідження;
- методичні (інформаційна підтримка) для прийняття рішень для осіб, що формують політику територіального розвитку ЄС;
- методичні (інформаційна підтримка) для прийняття рішень для осіб, що формують, або реалізують політику розвитку на локальному рівні.

4) рівні статистичного спостереження:

- Nomenclature of Territorial Units for Statistics –NUTS 0: країна;
- NUTS 1: основні соціально-економічні регіони (макрорегіони);
- NUTS 2: базові регіони для застосування регіональної політики (регіони);
- NUTS 3: невеликі області для конкретних спостережень (райони);
- Local Administrative Units – LAU: рівень адміністративних одиниць, що формується за критеріями доступності статистичних даних і потенціалу реалізації політики (муніципалітети, громади або одиниці, що відповідають типології місцевого рівня, включених до TERCET, а саме: класифікації прибережної зони та DEGURBA, зокрема міста (міста, селища, поселення), сільські території).

На основі опрацьованого фахівцями ESPON досвіду формування методичного та методологічного інструментарію оцінювання територіальної згуртованості виокремлено спільні тематичні напрями, що формують системи індикаторів територіальної згуртованості у межах різних проєктів ESPON (табл. 2).

Таблиця 2

**Тематичні напрямки формування системи індикаторів
 територіальної згуртованості**

	ETMS	KITCASP	INTERCO	BSM-TEMO	SIESTA	CITYBENCH	EuroStat
Економічна сфера	Економічна конкурентоспроможність		Сильна місцева економіка для міжнародної конкурентоспроможності Інтегрований поліцентричний місцевий розвиток	Економічна продуктивність та конкурентоспроможність	Економічний розвиток та конкурентоспроможність	Економіка та Населення	Економічний розвиток (показник: ВВП на душу населення за ПКС; ВВП)
	Людський капітал	Економічна стійкість	Інноваційні території		Дослідження, розвиток та інновації	Розумність (смайт-спеціалізація)	
Соціальна сфера	Соціальна інклюзія	Соціальна згуртованість та якість життя	Соціальна інклюзія та якість життя		Зайнятість, навички та робочі місця	Якість життя ч/з місця в кінотеатрах та ін. принади	Показники зайнятості та безробіття
			Привабливі регіони з точки зору сильного територіального капіталу та		Освіта	Якість життя ч/з показники особистої безпеки	Освіта
					Бідність, соц. виключення та старіння	Демографія	Демографічні показники
Екологічна сфера	Екологічні характеристики	Управління природними ресурсами	високої екологічної цінності	Екологічні характеристики	Зелена економіка, зміна клімату та енергетика	Якість життя ч/з екологічні характеристики	Екологічні характеристики
Просторовий розвиток	Доступ до території та послуг	Демографія	Справедливий доступ до послуг, ринку та робочих місць		Цифрове суспільство	Демографія	Щільність населення
		Житл. умови					
		Транспорт					
		Землекористування					
		Доступ до послуг					

Джерело: складено авторами на основі компіляції проєктів ESPON та статистичних даних EuroStat (n.d.).

Як зазначено в табл. 2, окрім проєктів ESPON, завдання щодо формування статистичних спостережень показників, що характеризують територіальну згуртованість у контексті зменшення міжрегіональних диспропорцій у ЄС, ставиться перед центральним статистичним офісом ЄС (European Statistical Office – Eurostat). Статистичне бюро ЄС виокремлює 16 показників територіальної згуртованості, визначених як «Індикатори реалізації Політики згуртованості на 2021–2027 рр.» (Cohesion policy indicators 2021–2027). Серед них лише два економічні – валовий регіональний продукт за паритетом купівельної спроможності (визначається на рівні NUTS 2) та валовий національний продукт (визначається на національному рівні) та один екологічний – викиди парникових газів. Решта показників характеризують соціальну сферу, що відображається в показниках зайнятості та безробіття, освіти та міграційного руху населення (громадян поза країнами ЄС).

Висновки дослідження та перспективи застосування результатів для України

Аналіз наявного методичного забезпечення оцінювання територіальної згуртованості в ЄС та практики застосування відповідних підходів, інструментів та методів оцінювання міжрегіональних диспропорцій свідчить про те, що підходи до аналізу такого аспекту змінюються відповідно до завдань для фахівців, що оцінюють практичні результати політики згуртованості ЄС, зокрема фахівців ESPON. Відповідні зміни основних тематичних напрямків та індикаторів для міжрегіональних зіставлень та оцінювання територіальної згуртованості відбуваються синхронно до бюджетних циклів, що в ЄС тривають кожних 7 років.

На нашу думку, в сучасних умовах можливості застосування методик оцінювання територіальної згуртованості країн ЄС для України є обмеженими. Це пов'язано з використанням різних підходів до формування статистичного забезпечення оцінювання, повнотою охоплення статистичної інформації (застосування на рівні ЄС номенклатури територіальних одиниць NUTS0, NUTS1, NUTS2, NUTS3, що не відповідають статистичній номенклатурі, яка застосовується в Україні за рівнями: держава-регіон-район-місто / селище / село). Крім того, відмінності методичного інструментарію оцінювання показників міжрегіональних диспропорцій виникають через різну тривалість циклів статистичного спостереження (в ЄС до методики формування статистичних даних зміни можуть вноситися не частіше, ніж разів на 7 років, а в Україні таких нормативів щодо збереження незмінності методичного забезпечення оцінювання рядів даних впродовж певного часу немає).

Щодо перспектив застосування результатів дослідження для України, то формування методичного забезпечення оцінювання територіальної соціально-економічної згуртованості потребує поглибленого аналізу основних чинників та характеристик процесів створення передумов та підтримки регіонального розвитку і згуртованості в межах певної території.

Державна служба статистики з питань формування системи показників регіонального розвитку керується Методологічним положенням з організації державного статистичного спостереження «регіональні рахунки», затвердженим Наказом Державної служби статистики України від 13 липня 2020 р. № 210 (Державна служба статистики України, 2020).

Проблемним питанням щодо формування методичних та методологічних підходів до оцінювання регіонального розвитку в контексті вирішення міжрегіональних диспропорцій та забезпечення згуртованості є застарілість підходів вітчизняних статистичних спостережень через неврахування суттєвих змін (періоду останнього десятиріччя, а не тільки змін, що спричиненні повномасштабним вторгненням РФ на територію України). Необхідність удосконалення якості вітчизняної статистичної бази пов'язана з новітніми тенденціями в інформаційно-статистичному забезпеченні досліджень. Сьогодні для розроблення національних індексів для цілей міжнародних зіставлень, зокрема індексів Національної методики оцінки людського розвитку (Державна служба статистики України, 2020), яка була розроблена в 2000 р., враховано міжнародні стандарти, зокрема **Система національних рахунків ООН 2008 року** (United Nations Statistics Division, n.d.) та **Регламент (ЄС) № 549/2013** Європейського Парламенту і Ради від 21.05.2013, що регулює **Європейську систему національних та регіональних рахунків 2010 року** (European Parliament & Council of the European Union, 2013). Водночас умови воєнного часу та перспективи інтеграції України до ЄС є передумовами формування нових аналітичних потреб. Новітні методичні та методологічні підходи до оцінювання динаміки та зіставлення показників територіального розвитку (зокрема, на регіональному, районному та локальному рівнях) потрібно формувати в контексті інтеграції України до ЄС та потреб післявоєнного відновлення. Крім того, необхідно враховувати руйнівні наслідки довготривалої війни, режиму воєнного стану, втрат людського, підприємницького, виробничого, фінансового, природньо-ресурсного потенціалів, гострих потреб післявоєнного відновлення територій.

Список використаної літератури

- Давимука, С. А., Куйбіда, В. С., & Федулова, Л. І. (2019). Тенденції розвитку нової регіональної політики ЄС. *Регіональна економіка*, 1(91), 76–87. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2019-1-9>
- Державна служба статистики України. (2020). *Методологічні положення з організації державного статистичного спостереження «Регіональні рахунки»*. https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2020/210/MP_210.pdf
- Захарченко, В. І. (2020). Генеза та основні напрями нової регіональної політики країн Євросоюзу (в контексті досвіду для України). *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*, 1, 11–20. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3974862>
- Лайко, О. І. & Циналевська, І. А. (2022). Генезис та концептуальні основи політики територіальної згуртованості регіонів в Україні (проблеми визначення поняття та суті). *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*, 2(20). <https://doi.org/10.15276/EJ.02.2022.5>
- Ліщинський, І. (2019). Політика територіальної когезії в контексті регіональної безпеки ЄС. *Журнал європейської економіки*, 18(4), 387–403. <https://doi.org/10.35774/jee2019.04.439>
- Прокопчук, О., Ковальчук, О., & Усюк, Т. (2021). Європейська політика згуртування: концептуальні засади, імперативи для України. *Економіка та суспільство*, (26). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-13>
- Федулова, Л. І., & Ємельяненко, Л. М. (2020). Адаптація принципів нової регіональної політики ЄС в стратегічному курсі регіонального розвитку України. *Ефективна економіка*, 11. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.13>
- Ali, M. I., Gao, F., & Mileo, A. (2015). CityBench: A configurable benchmark to evaluate RSP engines using smart city datasets. In M. Arenas et al. (Eds.), *The Semantic Web – ISWC 2015. Lecture Notes in Computer Science* (Vol. 9367, pp. 374–389). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-25010-6_25
- Bartosiewicz, B. (2012). Spójność terytorialna Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego – pomiar zjawiska [Territorial cohesion of Lodz Metropolitan Area – A measurement of the phenomenon]. *Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN*, 147, 155–168. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-0079-3507-year-2012-issue-147-article-bwmeta1_element_oai-journals-pan-pl-

96895?q=bwmeta1.element.ojs-issn-0079-3507-year-2012-issue-147;5&q=CHILDREN-STATELESS

- Camagni, R. (2017). Territorial Impact Assessment (TIA): A methodological proposal. In R. Capello (Ed.), *Seminal studies in regional and urban economics* (pp. 399–410). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-57807-1_20
- Camagni, R. (2020). The pioneering quantitative model for TIA: TEQUILA. In E. Medeiros (Ed.), *Territorial Impact Assessment. Advances in spatial science* (pp. 27–54). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-54502-4_3
- Commission of the European Communities. (2004, February 20). *Delivering Lisbon: Reforms for the enlarged Union* (COM(2004) 29 final). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0029:FIN:EN:PDF>
- ESPON. (2006, December 15). *ESPON Project 3.3.: Territorial dimension of the Lisbon Gothenburg strategy: Final Report Revisited – Part One*. https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/fr-3.3_final_rev25-01-2007.pdf
- ESPON. (2012). *Assessment of regional and territorial sensitivity (ARTS)* (Applied Research 2013/1/17, Final Report, Version 30/07/2012). https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON-Arts_Final_reports_60.pdf
- ESPON. (2013a). *CityBench: ESPON CityBench for benchmarking European urban zones* (Scientific Platform/Tools 2013/3/10, Inception Report, Version 15/March/2013). https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/CB02_Inception_report_v1x0.pdf
- ESPON. (2013b). *INTERCO: Indicators of territorial cohesion* (Scientific Platform and Tools Project 2013/3/2, (Draft) Final Report, Part C/ Scientific Report). https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/INTERCO_DFR_Scientific-Report.pdf
- ESPON. (2021). *ESPON REGICO – Comparing regions in multiple contexts* (Final report, March 2021). <https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/7.Final-Report-on-REGICO-tool.pdf>
- ESPON. (n.d.). *ESPON TIA Tool*. <https://archive.espon.eu/tools-maps/espon-tia-tool>
- ESPON, & National University of Ireland, Maynooth. (2013). *KITCASP – Key indicators for territorial cohesion and spatial planning*.
- ESPON, & University of Geneva. (2012). *INTERCO – Indicators of territorial cohesion* (Final report, Part B).
- European Commission. (2010). *Fifth report on economic, social and territorial cohesion: Investing in Europe's future*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/201

0/fifth-report-on-economic-social-and-territorial-cohesion-investing-in-europe-s-future

European Commission. (2014). *Sixth report on economic, social and territorial cohesion: Investment for jobs and growth*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2014/6th-report-on-economic-social-and-territorial-cohesion

European Commission. (2017). *Seventh report on economic, social and territorial cohesion: My region, my Europe, our future*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2017/7th-report-on-economic-social-and-territorial-cohesion

European Commission. (n.d.). *LUIA – Technical description*. The Joint Research Centre: EU Science Hub. <https://ec.europa.eu/jrc/en/luisa/technical-description>

European Commission. (2022). *Eighth report on economic, social and territorial cohesion: Cohesion in Europe towards 2050*. Publications Office of the European Union. https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/publications/reports/2022/eighth-report-on-economic-social-and-territorial-cohesion_en

European Committee of the Regions, Commission for Territorial Cohesion Policy and EU Budget, Mrcit, Spatial Foresight, ÖIR, Gaugitsch, R., Dallhammer, E., Hsiung, C.-H., Holstein, F., Besana, F., Zillmer, S., Kruljac, D., & Ulled, A. (2020). *State of the art and challenges ahead for territorial impact assessments*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2863/797486>

European Commission, Directorate-General for Regional and Urban Policy. (2001). *Unity, solidarity, diversity for Europe, its people and its territory: Second report on economic and social cohesion. Vol. 2: Statistical annex*. Publications Office. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b42c35d0-a739-455a-bbe1-a06872820806/language-en>

European Parliament, & Council of the European Union. (2013, June 26). Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union. *Official Journal of the European Union*, L 174, 1–727. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0549>

European Union. (n.d.). *Summaries of legislation: Acquis*. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:acquis>

Eurostat. (2024, August). *Cohesion policy indicators 2021–2027* [Dataset]. Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Cohesion_policy_indicators

- Fischer, T. B., Sykes, O., Gore, T., Marot, N., Golobič, M., Pinho, P., Waterhout, B., & Perdicoulis, A. (2014). Territorial Impact Assessment of European draft directives—The emergence of a new policy assessment instrument. *European Planning Studies*, 23(3), 433–451. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.868292>
- González, A., Daly, G., Pinch, P., Adams, N., Valtenebergs, V., Burns, M. C., & Johannesson, H. (2015). Indicators for spatial planning and territorial cohesion: Stakeholder-driven selection approach for improving usability at regional and local levels. *Regional Studies*, 49(9), 1588–1602. <https://doi.org/10.1080/00343404.2015.1018883>
- Jouen, M. (2008). *Territorial cohesion: From theory to practice* (Notre Europe Policy Paper No. 35). <https://relocal.eu/wp-content/uploads/2017/01/territorialcohesionjouennejune08-1.pdf>
- Kalinaki, E., Oortwijn, R., Sanchis Huertas, A., Dias, E., Diaz, L., Ottens, S., Blankert, A., Gould, M., & Scholten, H. (2014). CityBench: A geospatial exploration of comparable cities. In J. Huerta, S. Schade, & C. Granell (Eds.), *Connecting a digital Europe through location and place* (pp. 363–382). Lecture Notes in Geoinformation and Cartography. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-03611-3_21
- Medeiros, E. (2014a). Assessing territorial impacts of the EU cohesion policy at the regional level: The case of Algarve. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 32(3), 198–212. <https://doi.org/10.1080/14615517.2014.915134>
- Medeiros, E. (2014b). *Territorial impact assessment (TIA). The process, methods and techniques*. Centro de Estudos Geográficos – ZOE. https://www.researchgate.net/publication/302580924_Territorial_Impact_Assessment_TIA_The_Process_Methods_Techniques
- Medeiros, E. (2016). Territorial impact assessment and public policies: The case of Portugal and the EU. *Public Policy Portuguese Journal*, 1(1), 68–76. <https://www.umpp.uevora.pt/publicacoes/Public-Policy-Portuguese-Journal>
- Medeiros, E. (2017). European Union cohesion policy and Spain: A territorial impact assessment. *Regional Studies*, 51(8), 1259–1269. <https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1187719>
- Schout, J. A., & Jordan, A. J. (2007). From cohesion to territorial policy integration (TPI): Exploring the governance challenges in the European Union. *European Planning Studies*, 15(6), 835–851. <https://doi.org/10.1080/09654310701220280>
- United Nations Statistics Division. (n.d.). *System of national accounts 2008*. <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>

-
- Zaucha, J., Komornicki, T., Böhme, K., Świątek, D., & Zuber, P. (2014). Territorial keys for bringing closer the territorial agenda of the EU and Europe 2020. *European Planning Studies*, 22(2), 246–267. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.722976>
- Zhalilo, Y., Zhuk, V., Shevchenko, O., Snihova, O., & Filipenko, A. (2017). *New regional policy for renewed Ukraine: Analytical report*. Institute for Social and Economic Research. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25600.97287>

Отримано: 1 травня 2025 р.

Рецензовано: 26 травня 2025 р.

Рекомендовано до друку: 12 червня 2025 р.